НОВАЯ ЭРА НАУКИ И ЗНАНИЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
global-science-review.com
editor@global-science-review.com

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA O‘QUVCHILARNING MA’NAVIYATINI TURLI XAVFLARDAN SAQLASHDA XALQ OG‘ZAKI IJODINING O‘RNI VA AHAMIYATI

TAFU kafedrasi dotsenti
Umida Bovanova Abduvahobovna
Talaba Keldiyorova Shabbona G’ulom qizi
Elektron pochta:umidabovanova8@gmail.com
Elektron pochta:shabbonakeldiyorova718@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning ma’naviyatini turli xavf-xatarlardan himoya qilish, ularda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirish hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda xalq og‘zaki ijodining o‘rni va ahamiyati keng yoritilgan. Bugungi globallashuv jarayonida axborot almashinuvi tezlashib, internet va zamonaviy kommunikatsiya vositalarining inson hayotidagi o‘rni ortib borayotgan bir paytda yosh avlodning ma’naviy dunyosini asrash, ularni turli salbiy g‘oyalar, yolg‘on axborotlar, tajovuzkor xatti-harakatlar va axloqiy me’yorlarga zid ta’sirlardan himoya qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari hayotiy tajribasining kamligi, atrof-muhitdan olgan taassurotlariga tez berilishi va kattalarning xatti-harakatlariga taqlid qilishga moyilligi bilan ajralib turadi. Shu sababli ushbu yosh davrida bolalarning ma’naviy tarbiyasiga alohida e’tibor qaratish, ularda yaxshilik va yomonlikni farqlash, mustaqil fikrlash, o‘z xatti-harakatlarini baholash hamda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur jarayonda xalq og‘zaki ijodi xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, ma’naviy merosi, urf-odatlari, an’analari va axloqiy qarashlarini o‘zida mujassam etgan bebaho tarbiyaviy manba sifatida namoyon bo‘ladi. Xalq ertaklari, maqollar, matallar, topishmoqlar, dostonlar va rivoyatlar orqali bolalarga insoniylik, halollik,

rostgo‘ylik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, do‘stlik, vatanparvarlik, sabr-toqat, adolat va kattalarga hurmat kabi fazilatlar singdiriladi. Maqolada xalq og‘zaki ijodining turli janrlari va ularning boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ma’naviy dunyosiga ta’siri tahlil qilinib, folklor namunalaridan ta’lim-tarbiya jarayonida foydalanishning samarali usullari ko‘rib chiqilgan. Jumladan, ertaklarni mazmunan tahlil qilish, qahramonlarning xatti-harakatlariga baho berish, maqollarni hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash, xalq hikmatlari asosida suhbatlar tashkil etish, sahnalashtirish, rolli o‘yinlar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning tafakkuri, nutqi, tasavvuri va axloqiy qarashlarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor berilgan. Shuningdek, xalq og‘zaki ijodi yordamida bolalarda salbiy xatti-harakatlarning oqibatlarini anglash, yolg‘on va haqiqatni farqlash, boshqalarning huquq va his-tuyg‘ulariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, zararli axborotlarga nisbatan ehtiyotkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Maqolada ma’naviy tarbiya samaradorligini oshirishda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, ota-onalar va maktab jamoasining hamkorligi muhimligi ham asoslab berilgan. Oilada xalq ertaklarini aytib berish, maqollar mazmunini tushuntirish, milliy urf-odatlar va an’analar haqida suhbatlar o‘tkazish bolalarda avlodlar davomiyligi va milliy o‘zlikni anglash tuyg‘usini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalq og‘zaki ijodini zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot madaniyatini shakllantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirish orqali bolalarning ma’naviy barqarorligini rivojlantirish mumkinligi ta’kidlangan. Maqolada ilgari surilgan fikrlar boshlang‘ich ta’lim jarayonida xalq og‘zaki ijodidan maqsadli foydalanish o‘quvchilarning ma’naviy kamolotiga, milliy qadriyatlarga sadoqatini mustahkamlashga, mustaqil fikrlaydigan, axloqiy mas’uliyatni his qiladigan va turli salbiy ta’sirlarga nisbatan ongli munosabat bildira oladigan shaxslarni tarbiyalashga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: xalq og‘zaki ijodi, boshlang‘ich ta’lim, ma’naviy tarbiya, milliy qadriyatlar, ma’naviy immunitet.

АННОТАЦИЯ: В данной статье подробно раскрываются роль и значение устного народного творчества в защите духовного мира учащихся начальных классов от различных угроз, формировании высоких нравственных качеств и воспитании уважительного отношения к национальным ценностям. В условиях современной глобализации, стремительного развития информационных технологий и расширения возможностей интернет-коммуникации особую актуальность приобретает защита подрастающего поколения от негативных идей, недостоверной информации, агрессивного поведения и воздействий, противоречащих общепринятым нравственным нормам. Учащиеся младших классов отличаются недостаточным жизненным опытом, восприимчивостью к окружающей среде и склонностью подражать поведению взрослых, поэтому именно в этот период необходимо уделять особое внимание их духовно-нравственному воспитанию. Важно развивать у детей способность различать добро и зло, самостоятельно мыслить, оценивать собственные поступки и принимать правильные решения в различных жизненных ситуациях. В этом процессе устное народное творчество выступает ценным воспитательным источником, отражающим многовековой жизненный опыт народа, его духовное наследие, традиции, обычаи и нравственные представления. Узбекские народные сказки, пословицы, поговорки, загадки, эпосы и предания помогают формировать у детей такие качества, как человечность, честность, правдивость, трудолюбие, доброта, дружелюбие, патриотизм, терпение, справедливость и уважение к старшим. В статье анализируются особенности различных жанров фольклора и их влияние на духовное развитие младших школьников, а также рассматриваются эффективные способы использования народного творчества в образовательном и воспитательном процессе. Особое внимание уделяется содержательному анализу сказок, оценке поступков литературных персонажей, объяснению пословиц на основе жизненных ситуаций,

организации воспитательных бесед, инсценировок, ролевых игр и творческих заданий, направленных на развитие мышления, речи, воображения и нравственных представлений учащихся. Кроме того, раскрываются возможности народного творчества в формировании у детей понимания последствий отрицательных поступков, способности отличать правду от лжи, уважительно относиться к правам и чувствам окружающих, а также осторожно воспринимать сомнительную информацию. В статье подчёркивается, что повышение эффективности духовно-нравственного воспитания невозможно без сотрудничества учителей начальных классов, родителей и школьного коллектива. Рассказывание народных сказок в семье, обсуждение смысла пословиц, знакомство с национальными традициями и проведение воспитательных бесед способствуют укреплению преемственности поколений и формированию национального самосознания детей. Вместе с тем отмечается необходимость сочетания устного народного творчества с современными педагогическими технологиями и образовательными мероприятиями, направленными на развитие информационной культуры учащихся. Подчёркивается, что целенаправленное использование фольклора в начальном образовании способствует духовному совершенствованию детей, укреплению их уважения к национальным ценностям и воспитанию самостоятельных, нравственно ответственных личностей, способных осознанно противостоять различным негативным воздействиям.

Ключевые слова: устное народное творчество, начальное образование, духовно-нравственное воспитание, национальные ценности, духовная устойчивость.

ABSTRACT: This article provides an extensive discussion of the role and importance of oral folk literature in protecting the spiritual development of primary school pupils from various threats, fostering positive moral qualities, and developing respect for national values. In the contemporary context of globalization, rapid

technological advancement, and the increasing use of the internet and digital communication, protecting younger generations from harmful ideas, misleading information, aggressive behavior, and influences that contradict moral principles has become an important educational concern. Primary school pupils have limited life experience, are strongly influenced by their surroundings, and often imitate the behavior of adults. Therefore, particular attention should be given to their spiritual and moral development during this formative stage. It is essential to help children distinguish between right and wrong, develop independent thinking, evaluate their own actions, and make responsible decisions in different situations. In this regard, oral folk literature serves as a valuable educational resource that preserves the centuries-old experience, cultural heritage, traditions, customs, and moral beliefs of the Uzbek people. Folk tales, proverbs, sayings, riddles, epics, and legends contribute to the development of honesty, truthfulness, diligence, kindness, friendship, patriotism, patience, justice, humanity, and respect for elders. The article examines the characteristics of different genres of folk literature and their influence on the spiritual development of primary school pupils. It also explores effective ways of incorporating folklore into educational and moral development activities. Particular attention is paid to analyzing the content of folk tales, evaluating the behavior of characters, explaining proverbs through real-life situations, organizing educational discussions, dramatizations, role-playing activities, and creative assignments that develop pupils' thinking, communication skills, imagination, and moral understanding. Furthermore, the article discusses how folk literature can help children recognize the consequences of inappropriate behavior, distinguish truth from falsehood, respect the rights and feelings of others, and respond cautiously to unreliable information. The importance of cooperation among primary school teachers, parents, and the wider school community is also emphasized as a significant factor in improving the effectiveness of moral education. Telling folk tales at home, discussing the meaning of proverbs, introducing children to national

traditions, and engaging them in educational conversations can strengthen intergenerational connections and promote national identity. At the same time, the article highlights the importance of integrating oral folk literature with modern pedagogical technologies and educational activities designed to develop information literacy. Such an approach enables pupils not only to learn about national heritage but also to apply its moral lessons in their daily lives. The article concludes that the purposeful and systematic use of oral folk literature in primary education can contribute to pupils' spiritual development, strengthen their appreciation of national values, and help nurture independent, morally responsible individuals who can recognize and respond thoughtfully to negative influences in contemporary society.

Keywords: oral folk literature, primary education, moral education, national values, spiritual resilience.

KIRISH: Bugungi globallashuv davrida yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan va milliy qadriyatlarga sodiq insonlar etib tarbiyalash ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki jamiyatning kelajakdagi taraqqiyoti, avvalo, yoshlarning bilim darajasi, dunyoqarashi, ma'naviy qiyofasi va axloqiy fazilatlariga bog'liq. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi inson shaxsining shakllanishida alohida o'rin tutadi. Bu davrda bolaning atrof-muhitga munosabati, yaxshilik va yomonlik haqidagi tasavvurlari, muomala madaniyati, xulq-atvori hamda milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabati shakllana boshlaydi. Shu sababli boshlang'ich sinflardanoq o'quvchilarni ma'naviy jihatdan to'g'ri yo'naltirish, ularda ezgu fazilatlarni rivojlantirish va turli salbiy ta'sirlardan himoyalanish ko'nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Hozirgi axborotlashgan jamiyatda bolalar turli axborot manbalari, internet tarmoqlari, ijtimoiy media, ommaviy madaniyat va atrofdagi insonlarning xatti-harakatlari ta'sirida ulg'aymoqda. Ushbu manbalar bolaning bilimini oshirish va dunyoqarashini kengaytirishga yordam berishi mumkin, biroq ular orasida yosh

xususiyatlariga mos kelmaydigan, yolg‘on ma’lumotlarni tarqatuvchi, tajovuzkorlikni targ‘ib qiluvchi yoki axloqiy qadriyatlarga zid qarashlarni singdiruvchi materiallar ham uchraydi. Hayotiy tajribasi hali yetarli bo‘lmagan boshlang‘ich sinf o‘quvchilari esa bunday ta’sirlarni har doim ham to‘g‘ri baholay olmaydi. Natijada ularning xulq-atvori, fikrlashi va boshqalarga munosabatida nomaqbul o‘zgarishlar yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun bolalarga faqat tayyor bilimlarni berish bilan cheklanmay, ularni axborotni ongli ravishda qabul qilishga, voqea-hodisalarga mustaqil baho berishga, o‘z xatti-harakatlari uchun mas’uliyatni his etishga ham o‘rgatish lozim.O‘quvchilarni turli ma’naviy xavflardan himoya qilishda milliy tarbiya an’analari va xalqning boy ma’naviy merosidan foydalanish katta ahamiyatga ega. O‘zbek xalqi asrlar davomida shakllangan urf-odatlari, an’analari, xalqona hikmatlari va tarbiyaviy qarashlari orqali yosh avlodga insoniylik, halollik, mehr-oqibat, adolat, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat va kichiklarga izzat kabi fazilatlarni singdirib kelgan. Ana shu bebaho merosning muhim tarkibiy qismlaridan biri xalq og‘zaki ijodidir. Xalq og‘zaki ijodi xalqning hayotiy tajribasi, orzu-intilishlari, axloqiy qarashlari va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan bo‘lib, yosh avlodni tarbiyalashda samarali vosita hisoblanadi.

Xalq ertaklari, maqollar, matallar, topishmoqlar, dostonlar va rivoyatlarda inson hayotida muhim o‘rin tutadigan axloqiy mezonlar turli obrazlar va hayotiy voqealar orqali ifodalangan. Ularda ezgulik va yovuzlik, rostgo‘ylik va yolg‘onchilik, mehnatsevarlik va dangasalik, adolat va adolatsizlik o‘rtasidagi farqlar ochib beriladi. Bunday asarlar bolalarning yoshiga mos, sodda va ta’sirchan shaklda yaratilgani sababli ular o‘quvchilarning qalbiga tez yetib boradi. Bola ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini kuzatish, ularning qarorlari va oqibatlarini tahlil qilish orqali muayyan axloqiy xulosalarga keladi. Maqollar esa qisqa va mazmunli ifodalari orqali hayotiy tajribani umumlashtiradi, o‘quvchilarni fikrlashga, so‘zlarning ma’nosini anglashga va kundalik hayotda to‘g‘ri yo‘l tutishga

undaydi.Xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u bolalarga faqat nasihat qilish yoki muayyan qoidalarni yod oldirish bilan cheklanmaydi. Aksincha, badiiy obrazlar, qahramonlarning kechinmalari va voqealar rivoji orqali bolalarda mustaqil fikrlash, boshqalarning holatini tushunish, xatti-harakatlarning oqibatini oldindan tasavvur qilish va axloqiy tanlovni amalga oshirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa o‘quvchilarning ma’naviy immunitetini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ma’naviy immunitet deganda bolaning o‘zlashtirgan axloqiy qadriyatlari, mustaqil fikrlashi va ongli qarorlari orqali salbiy ta’sirlarni anglash hamda ularga nisbatan to‘g‘ri munosabat bildirish qobiliyati tushuniladi.

Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich ta’lim jarayonida xalq og‘zaki ijodi namunalaridan maqsadli va izchil foydalanish bugungi kunning dolzarb pedagogik masalalaridan biridir. O‘qituvchi folklor namunalarini dars mazmuniga mos tanlash, ularni o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga muvofiq tushuntirish va hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash orqali ta’limning tarbiyaviy samaradorligini oshirishi mumkin. Shu bilan birga, ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, oilada xalq ertaklari va maqollarni muhokama qilish, milliy urf-odatlarni tushuntirish ham bolalarning ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.Mazkur mavzuning dolzarbligi xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlarini zamonaviy ta’lim ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirish zarurati bilan belgilanadi. Maqolaning asosiy maqsadi boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning ma’naviyatini turli salbiy ta’sirlardan himoya qilishda xalq og‘zaki ijodining o‘rni va ahamiyatini yoritish, folklor namunalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini ochib berish hamda o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, milliy qadriyatlarga hurmat va axloqiy mas’uliyatni rivojlantirish yo‘llarini asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM: Xalq og‘zaki ijodi xalqning tarixiy xotirasi, ma’naviy tajribasi, dunyoqarashi va axloqiy qarashlarini o‘zida mujassam etgan boy madaniy merosdir. U uzoq tarixiy jarayon davomida shakllanib, avloddan avlodga og‘zaki

ravishda yetib kelgan. Xalq og‘zaki ijodining asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, unda xalqning turmush tarzi, hayotiy kuzatuvlari, ezgu orzu-intilishlari va tarbiyaviy xulosalari sodda, obrazli va ta’sirchan shaklda ifodalanadi. Shu sababli folklor namunalari nafaqat adabiy meros, balki yosh avlodni axloqiy jihatdan tarbiyalashning muhim vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Boshlang‘ich ta’limda xalq og‘zaki ijodidan foydalanish o‘quvchilarga milliy qadriyatlarni o‘rgatish, ularning ma’naviy dunyosini boyitish va ijobiy xulq-atvor ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari atrofdagi voqea-hodisalarni ko‘pincha aniq obrazlar va hayotiy misollar orqali tushunadilar. Ular uchun murakkab axloqiy tushunchalarni faqat nazariy izohlashdan ko‘ra, ertak qahramonlari, maqollarda ifodalangan hikmatlar va xalq rivoyatlaridagi voqealar yordamida tushuntirish samaraliroq bo‘lishi mumkin. Masalan, halollik, rostgo‘ylik, mehribonlik yoki adolat kabi tushunchalar o‘quvchiga tayyor ta’rif sifatida berilganda, ularning mazmuni har doim ham to‘liq anglashilmasligi mumkin. Biroq ertakdagi qahramonning rost gapirgani uchun ishonch qozonishi yoki yolg‘onchilik oqibatida qiyin vaziyatga tushishi bu fazilatlarning hayotiy ahamiyatini aniqroq ko‘rsatadi. Shuning uchun o‘qituvchi xalq og‘zaki ijodini ta’lim jarayonida shunchaki o‘qish materiali sifatida emas, balki ma’naviy tarbiya vositasi sifatida qo‘llashi lozim.Xalq ertaklari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda alohida o‘rin egallaydi. Ertaklarda yaxshilik va yomonlik, rostgo‘ylik va yolg‘onchilik, mehnatsevarlik va dangasalik, kamtarlik va manmanlik kabi qarama-qarshi xususiyatlar badiiy obrazlar orqali namoyon bo‘ladi. O‘quvchilar qahramonlarning xatti-harakatlarini kuzatib, ularning qarorlari qanday natijalarga olib kelishini tushunishga harakat qiladilar. Masalan, “Zumrad va Qimmat” ertagi orqali mehnatsevarlik, odoblilik, sabr-toqat va kamtarlikning ahamiyatini yoritish mumkin. Ertak qahramonlarining turli vaziyatlardagi xatti-harakatlarini taqqoslash bolalarga ijobiy va salbiy fazilatlarni farqlashga yordam beradi. Bunda o‘qituvchi o‘quvchilardan qahramonlarning xatti-harakatlarini

izohlashni, ularning qarorlarini baholashni va voqealardan qanday xulosa chiqarganini tushuntirishni so‘rashi maqsadga muvofiqdir.Ertaklar bolalarda boshqalarga nisbatan hamdardlik va mehr-shafqat tuyg‘ularini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Qahramonlarning qiyinchiliklari, yordamga muhtojligi yoki adolatsizlikka duch kelishi bolalarni ularning holatini tushunishga undaydi. Natijada o‘quvchilarda boshqalarga yordam berish, tengdoshlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, birovning ko‘nglini og‘ritmaslik va adolatsizlikka befarq bo‘lmaslik kabi fazilatlar shakllanishi mumkin.

Bu fazilatlar sinf jamoasida sog‘lom muhitni yaratish, o‘zaro hurmatni mustahkamlash va bolalar o‘rtasidagi kelishmovchiliklarni tinch yo‘l bilan hal qilishga yordam beradi. Shu jihatdan ertaklar o‘quvchilarni nafaqat axloqiy jihatdan tarbiyalaydi, balki ularning ijtimoiy munosabatlarini ham rivojlantiradi.Xalq maqollari va matallari ham o‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasida katta imkoniyatlarga ega. Maqollarda xalqning uzoq yillik hayotiy tajribasi qisqa, mazmunli va esda qolarli shaklda ifodalanadi. Ular bolalarni fikrlashga, voqea-hodisalarni taqqoslashga va muayyan xulosalar chiqarishga undaydi. Masalan, “Mehnatning tagi — rohat” maqoli orqali mehnatsevarlik va sabr-toqatning ahamiyatini tushuntirish mumkin. “Yaxshilik qil, dengizga sol” maqoli esa ezgulikni manfaat kutmasdan amalga oshirish, boshqalarga yordam berish va insoniylikni qadrlash g‘oyalarini ifodalaydi. Bunday maqollarni o‘quvchilarga yod oldirish bilan bir qatorda, ularning mazmunini hayotiy misollar orqali tushuntirish zarur. O‘quvchilar maqolga mos vaziyatlarni o‘zlari aytib berishlari, sinfdoshlari bilan muhokama qilishlari va uning kundalik hayotdagi ahamiyatini izohlashlari mumkin. Bu jarayon ularning nutqini, mantiqiy tafakkurini va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.Xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlari topishmoqlar, dostonlar va rivoyatlarda ham yaqqol namoyon bo‘ladi. Topishmoqlar bolalarning kuzatuvchanligi, mantiqiy fikrlashi, diqqat-e’tibori va tasavvurini rivojlantiradi.

Xalq og‘zaki ijodidan foydalanish ushbu ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam berishi mumkin. Masalan, yolg‘onchilik yoki makkorlik tasvirlangan ertakni muhokama qilish orqali o‘quvchilarga har qanday gapga ko‘r-ko‘rona ishonmaslik, vaziyatni o‘ylab baholash va shoshilinch qaror qabul qilmaslik zarurligini tushuntirish mumkin. Bunda ertak mazmuni zamonaviy axborot xavfsizligi qoidalari bilan bog‘lanadi va bolalar o‘z hayotida qo‘llashi mumkin bo‘lgan amaliy xulosalarga keladilar.Xalq og‘zaki ijodi o‘quvchilarda ma’naviy immunitetni rivojlantirishda ham muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ma’naviy immunitet bolaning o‘zlashtirgan axloqiy qadriyatlari, mustaqil fikrlashi va ongli tanlovi asosida salbiy ta’sirlarni anglay olishi hamda ularga nisbatan munosib munosabat bildirish qobiliyatidir. Bunday sifat birdaniga shakllanmaydi, balki muntazam ta’lim-tarbiya, oilaviy muhit, shaxsiy tajriba va atrofdagilarning ijobiy namunalari orqali rivojlanadi. Xalq ertaklari va maqollarini muhokama qilish bolalarda muayyan vaziyatlarni baholash, qahramonlarning xatti-harakatlari sabablarini tushunish va oqibatlarini oldindan tasavvur qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘quvchi o‘z fikrini asoslashni, boshqalarning nuqtayi nazarini tinglashni va axloqiy masalalarda o‘ylab qaror chiqarishni o‘rganadi. Bu esa uni kundalik hayotdagi turli salbiy ta’sirlarga nisbatan ongliroq bo‘lishga tayyorlaydi.Boshlang‘ich ta’limda xalq og‘zaki ijodidan samarali foydalanish uchun o‘qituvchi turli pedagogik metodlarni qo‘llashi zarur. Shulardan biri ertakni mazmunan tahlil qilish metodidir. Bunda o‘qituvchi ertakni o‘qib bergach, o‘quvchilar bilan uning asosiy g‘oyasi, qahramonlarning xatti-harakatlari va voqealarning yakunini muhokama qiladi. “Qahramon nima uchun bunday yo‘l tutdi?”, “Uning qarori qanday oqibatga olib keldi?”, “Siz uning o‘rnida bo‘lganingizda nima qilgan bo‘lardingiz?” kabi savollar bolalarni mustaqil fikrlashga undaydi. Ikkinchi samarali metod maqollar asosida hayotiy vaziyatlarni muhokama qilishdir.

O‘quvchilarga do‘stlik, rostgo‘ylik yoki mehnatsevarlik bilan bog‘liq vaziyatlar taqdim etilib, ularga mos maqollarni tanlash va mazmunini tushuntirish taklif qilinadi. Bu usul xalq hikmatlarini kundalik hayot bilan bog‘lash imkonini beradi.Rolli o‘yinlar va sahnalashtirish ham folklor namunalarining tarbiyaviy ta’sirini kuchaytiradi. O‘quvchilar ertak qahramonlari rolini ijro etish orqali voqealarni chuqurroq anglaydilar, nutqiy faolliklarini rivojlantiradilar va jamoada ishlash tajribasiga ega bo‘ladilar. Sahnalashtirishdan so‘ng qahramonlarning xatti-harakatlari muhokama qilinib, ulardan qanday xulosa chiqarish mumkinligi aniqlanadi. Bundan tashqari, o‘quvchilarga ertakning davomini tuzish, qahramonga maktub yozish, maqol mazmuniga mos rasm chizish yoki xalq ertaklari asosida kichik hikoya yaratish kabi ijodiy topshiriqlar berilishi mumkin. Bunday mashg‘ulotlar bolalarning ijodkorligini rivojlantirish bilan birga, ularning milliy merosga qiziqishini oshiradi va ma’naviy tushunchalarni chuqurroq o‘zlashtirishiga yordam beradi.O‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasida oila va maktab hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Bola oilada ota-onasi, bobo-buvilari va boshqa yaqinlarining xatti-harakatlarini kuzatib, muomala madaniyati, hurmat, mehr-oqibat va mas’uliyat kabi fazilatlarni o‘zlashtiradi.

Shu bois xalq og‘zaki ijodini boshlang‘ich ta’lim mazmuniga izchil kiritish va uning tarbiyaviy imkoniyatlaridan oqilona foydalanish ma’naviy barkamol, milliy qadriyatlarni qadrlaydigan hamda mustaqil fikrlaydigan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning ma’naviy dunyosini boyitish, ularda ezgulik, halollik, mehr-oqibat, insonparvarlik, vatanparvarlik va mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki bolaning shaxs sifatida shakllanishi, atrofdagi voqea-hodisalarga munosabati, yaxshi va yomonni farqlash qobiliyati aynan dastlabki ta’lim yillarida rivojlana boshlaydi. Bu davrda berilgan tarbiya bolaning kelajakdagi dunyoqarashi, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu jihatdan xalq og‘zaki ijodi namunalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviy-

axloqiy tarbiyasini tashkil etishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi.Xalq og‘zaki ijodi xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, orzu-umidlari, axloqiy qarashlari va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etadi.

Ertaklar, maqollar, matallar, topishmoqlar, rivoyatlar, afsonalar va dostonlar orqali yosh avlodga insoniylik, adolat, sabr-toqat, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat va kichiklarga izzat kabi tushunchalar singdiriladi. Ushbu asarlarning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, ularda inson hayotida uchraydigan turli vaziyatlar obrazlar, voqealar va ramziy ifodalar orqali tasvirlanadi. Bola ana shu voqealarni kuzatish, qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qilish orqali o‘ziga xos hayotiy xulosalar chiqaradi.Xalq ertaklari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviy tarbiyasida alohida o‘rin tutadi. Ertaklarda yaxshilik va yomonlik, rostgo‘ylik va yolg‘onchilik, saxiylik va xasislik, mehnatsevarlik va dangasalik kabi qarama-qarshi tushunchalar yorqin ifodalanadi. Masalan, ijobiy qahramonlarning qiyinchiliklarga qaramay adolatni himoya qilishi, boshqalarga yordam berishi va o‘z maqsadiga halol mehnat orqali erishishi bolalarda ijobiy xulq-atvorga nisbatan qiziqish uyg‘otadi. Salbiy qahramonlarning xatti-harakatlari esa noto‘g‘ri yo‘lning oqibatlarini anglashga yordam beradi. Biroq ertakni o‘qib berishning o‘zi bilan cheklanib qolmaslik lozim. O‘qituvchi o‘quvchilarga qahramonlarning qarorlarini tahlil qilish, ularning xatti-harakatlariga baho berish va voqealarning boshqa yechimlarini taklif etish imkonini yaratishi kerak.Maqollar ham xalqning axloqiy tajribasini qisqa va ta’sirchan shaklda ifodalovchi muhim tarbiya vositasidir. “Yaxshilik qil, dengizga sol”, “Mehnatning tagi rohat”, “Rost so‘zlagan yengilmas” kabi maqollar o‘quvchilarga ezgulik, mehnat va halollikning ahamiyatini tushuntirishda qo‘l keladi. Maqollarni dars jarayonida qo‘llash orqali o‘quvchilarning nafaqat nutq boyligi, balki axloqiy tushunchalari ham rivojlanadi. O‘qituvchi maqolning mazmunini hayotiy misollar bilan izohlashi, o‘quvchilardan unga mos vaziyatlarni aytib berishni so‘rashi va maqolning kundalik hayotdagi ahamiyatini muhokama qilishi mumkin. Bunday

faoliyat o‘quvchilarning mustaqil fikrlashiga hamda ma’naviy xulosalar chiqarishiga yordam beradi.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning ma’naviyatini turli xavflardan saqlash, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash bugungi ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Yosh avlodning ma’naviy kamoloti, axloqiy qarashlari va mustaqil fikrlash qobiliyati ko‘p jihatdan boshlang‘ich ta’lim bosqichida beriladigan tarbiyaga bog‘liq. Aynan shu davrda bolalarda yaxshilik va yomonlikni farqlash, rostgo‘ylik, halollik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat va kichiklarga g‘amxo‘rlik kabi insoniy fazilatlar shakllana boshlaydi. Shu sababli ta’lim jarayonida o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tarbiyaviy vositalardan samarali foydalanish katta ahamiyatga ega.Xalq og‘zaki ijodi asrlar davomida xalqimiz tomonidan yaratilgan va avloddan avlodga o‘tib kelayotgan bebaho ma’naviy meros hisoblanadi. Ertaklar, maqollar, matallar, topishmoqlar, rivoyatlar, afsonalar va dostonlarda xalqning hayotiy tajribasi, axloqiy qarashlari, ezgu orzu-umidlari hamda tarbiyaviy g‘oyalari mujassam. Ushbu namunalar o‘quvchilarning ma’naviy dunyosini boyitish, ularda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy merosga hurmat va insoniy qadriyatlarga sadoqat tuyg‘ularini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Xalq og‘zaki ijodining sodda, obrazli va ta’sirchan ifoda usuli bolalarning e’tiborini jalb etib, tarbiyaviy g‘oyalarni oson anglashlariga yordam beradi.Tadqiqot mavzusining tahlili shuni ko‘rsatadiki, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish o‘quvchilarni turli ma’naviy tahdidlardan himoya qilishda ham muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Bugungi axborotlashgan jamiyatda bolalar turli axborot manbalari, internet materiallari va ommaviy madaniyat ta’siriga duch kelmoqda. Bunday sharoitda ularni faqat tashqi ta’sirlardan cheklash emas, balki mustaqil fikrlaydigan, axborot mazmunini tahlil qila oladigan, o‘z xatti-harakatlariga baho beradigan va to‘g‘ri qaror qabul qilishga intiladigan shaxs sifatida tarbiyalash zarur. Xalq ertaklari va maqollaridagi hayotiy saboqlar o‘quvchilarga turli vaziyatlarni baholash, yaxshilik va yomonlik

oqibatlarini anglash hamda axloqiy mezonlarga tayangan holda fikr yuritishni o‘rgatadi.Xalq og‘zaki ijodi namunalarining tarbiyaviy samaradorligi ulardan ta’lim jarayonida qanday foydalanilishiga ham bog‘liq. Ertaklarni tahlil qilish, qahramonlarning xatti-harakatlarini muhokama etish, maqollar asosida hayotiy vaziyatlarni baholash, rolli o‘yinlar va sahnalashtirish mashg‘ulotlarini tashkil etish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi. Shuningdek, ijodiy topshiriqlar, guruhli munozaralar va mustaqil fikrlashga yo‘naltirilgan savollar bolalarning nutqiy qobiliyati, tafakkuri, tasavvuri hamda axloqiy qarashlarini rivojlantiradi. Bunday yondashuv orqali xalq og‘zaki ijodi faqat adabiy material sifatida emas, balki bolaning shaxsiy kamolotiga xizmat qiluvchi samarali tarbiya vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.O‘quvchilarning ma’naviy tarbiyasini samarali tashkil etishda oila, maktab va mahalla hamkorligi ham alohida ahamiyatga ega. Oilada ertak aytib berish, maqollarning mazmunini tushuntirish, milliy urf-odatlar haqida suhbatlashish va kitobxonlik muhitini shakllantirish bolalarning ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Maktabda tashkil etiladigan ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar esa ushbu tarbiyaviy faoliyatni davom ettirib, o‘quvchilarning milliy merosga bo‘lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi. Shu bois o‘qituvchilar ota-onalar bilan muntazam hamkorlik qilishi, xalq og‘zaki ijodi namunalarini oilaviy tarbiya bilan uyg‘unlashtirishi maqsadga muvofiqdir.Mazkur mavzu asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: birinchidan, xalq og‘zaki ijodi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning muhim vositasidir; ikkinchidan, folklor namunalari bolalarda milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik, insonparvarlik va mas’uliyat tuyg‘ularini rivojlantiradi; uchinchidan, ertak va maqollarni muhokama qilish o‘quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi; to‘rtinchidan, xalq og‘zaki ijodidan foydalanish zamonaviy pedagogik metodlar hamda axborot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirilganda yanada samarali bo‘ladi; beshinchidan, ma’naviy tarbiya jarayonida oila va maktab hamkorligini

mustahkamlash zarur.Shunday qilib, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning ma’naviyatini turli xavflardan saqlashda xalq og‘zaki ijodining o‘rni va ahamiyati beqiyosdir. Ushbu merosdan maqsadli, izchil va ijodiy foydalanish yosh avlodning ma’naviy immunitetini mustahkamlash, milliy o‘zligini anglash, axloqiy qarashlarini boyitish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Demak, xalq og‘zaki ijodi namunalarini boshlang‘ich ta’lim mazmuniga samarali tatbiq etish, ularni zamonaviy ta’lim usullari bilan uyg‘unlashtirish va oilaviy tarbiya bilan mustahkamlash ma’naviy barkamol avlodni voyaga yetkazishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
3. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. — Toshkent: O‘qituvchi, 1990.
4. Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. — Toshkent: Musiqa, 2010.
5. Madayev O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. — Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010.
6. Sarimsoqov B. O‘zbek marosim folklori. — Toshkent: Fan, 1986.
7. Hasanboyev J., To‘raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika. — Toshkent: Fan, 2009.
8. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika. — Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim va yoshlar ma’naviyatini yuksaltirishga oid farmon va qarorlari.
10. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
11. ZiyoNET ta’lim portali.
12. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi elektron katalogi.